

מִי דַעַת

גליון מס' 7

ההלכה השבועית מבית לימודי דעת / מאת הרב ד. אוסטרוף שליט"א
הלכות אלו היו למראה עיניו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

הערה: אין ללמוד הלכה למעשה מתוך גליון זה. בכל שאלה יש להיוועץ במורה הוראה.

מדיני הקידוש

האם מותר להשתהות מלקדש בליל שבת?

כתב השו"ע¹ "כשיבוא לביתו ימהר לאכול מיד". ומקור דין זה הוא מהגמרא במסכת פסחים² שלומדת מהפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" כי יש לזכור את השבת על יין, וזהו אמירת הקידוש על כוס יין. וכתב הטור, שמדרשת הפסוק הזה לומדים ג"כ שזכירת השבת על היין צריכה להיות בכניסתו. פירוש, בשעה שנכנס היום. ולכן כתב הטור שצריך למהר לאכול מיד, שכיון שצריך לזכור בכניסתו, כמה שמקדים יותר בזכירתו עדיף.

אך לפי"ז אינו מובן לשון השו"ע שכתב "ימהר לאכול מיד", שלכאורה היה לו לכתוב ימהר לקדש מיד. ונתקשה בזה המג"א³, ותירץ, שעיקר הענין הוא משום הקידוש, אלא שאחר שקידש צריך לאכול מיד, כמו שמובא בסימן רע"ג סעיף ג', ולכן כתב השו"ע שימהר לאכול.

מי שאינו תאב לאכול מיד האם מותר לו להמתין מלקדש? אמנם למדנו שצריך למהר לקדש מיד, אך כתב המג"א⁴ בשם הרמ"ע מפאנו והביאו המ"ב⁵, שאם אינו תאב לאכול עדיין, יכול להמתין מלקדש עד שיהיה תאב, משום שמצוה מן המובחר הוא לאכול את סעודת השבת כשהוא תאב לאכול.

ואע"פ שלמדנו שצריך לקדש מיד, בכ"ז כיון שכבר זכר את יום השבת בתפילת ערבית יצא בזה מחובת דאורייתא של זכירת השבת, לכן עדיף שימתין מלקדש וכך יוכל לקיים את מצות סעודת שבת מן המובחר לאוכלה בתאבון.

מה הדין מי שאינו תאב לאכול מיד, אך יש לו בני בית או אורחים שכבר רעבים?

המ"ב⁶ כותב, כי אין האדם יכול להמתין מלקדש, כשהדבר נוגע לשלום בית או שיש לו אורחים. כי מאחר שמוטל עליו להאכילם, אינו יכול לעכבם מחמת שהוא רוצה לקיים מצוה מן המובחר ולאכול סעודתו בתאבון.

האם מותר לשתות או לאכול לפני הקידוש?

אין לאכול או לשתות אפילו מעט אחר שחל עליו שבת קודש עד שיעשה "קידוש"⁷. ודין זה הוא בין בקידוש הלילה ובין בקידוש היום⁸.

האם יכולה אשה להוציא איש בקידוש?

הכלל בזה הוא, שהאחד יכול להוציא חבירו בתנאי שאינו בדרגת חיוב פחותה ממנו. כגון, גדול יכול להוציא גדול כמותו, משום שחובתו בקידוש מדאורייתא ואף חבירו חיובו מדאורייתא. וכן יכול גדול להוציא את הקטן, מפני שהגדול חיובו מדאורייתא והקטן חיובו מדרבנן. אך להיפך שהקטן יוציא את הגדול ידי חובתו אי אפשר, מפני שאין הקטן שחיובו רק מדרבנן יכול להוציא את הגדול שחיובו מדאורייתא.

ומשום כך, בהרבה מן המצוות [מצוות שהזמן גרמן] אין האשה יכולה להוציא את האיש, מפני שהאשה חיובה בהם רק מדרבנן והאיש חיובו מדאורייתא. אבל שונה היא מצוות "קידוש" שנשים חייבות בה מדאורייתא כמו האנשים, ולכן יכולה אשה להוציא את האיש ידי חובתו ב"קידוש".

אך כתבו הפוסקים, שמשום צניעות אין לאשה להוציא אנשים ידי חובת קידוש אלא רק אנשים שהם מבני משפחתה הקרובה.

¹ סימן רע"א סעיף א'.

² דף ק"ו ע"א.

³ סימן רע"א ס"ק א', ועיין שם בפמ"ג.

⁴ שם.

⁵ ס"ק א'.

⁶ שם.

⁷ שו"ע סימן רע"א סעיף ד', ועיי"ש במ"ב ס"ק י"א.

⁸ שו"ע סימן רפ"ט סעיף א'.

[ולהלן יתבאר כיצד אופן הקידוש על חלות]. ואם אף חלות אין לו, יקדש על חמר מדינה [ולהלן יתבאר מהו חמר מדינה]. ובקידוש היום - עדיף שיקדש על חמר מדינה. ואם אין לו חמר מדינה, יקדש על חלות¹⁵. טעם החילוק בין קידוש הלילה לקידוש היום, שבקידוש הלילה ישנו נוסח מיוחד בברכת הקידוש, ולכן אף כשמקדש על חלות ניכר הקידוש בנוסח הברכה שאומר. אבל בקידוש היום שאין נוסח מיוחד באמירת הקידוש, אלא רק ברכת בורא פרי הגפן¹⁶, א"כ כשמקדש על חלות ומברך ברכת המוציא לא ניכר כלל הקידוש שעושה, שהרי בכל יום מברך ברכת המוציא לפני שאוכל, ולכן עדיף שיקדש על חמר מדינה, שאז מוסיף ברכת שהכל שמברך ע"ז, חוץ מברכת המוציא שמברך על החלות, וניכר בזה שנעשה לשם קידוש.

בגליון הבא:

- כיצד אופן הקידוש על החלות?
- מהו חמר מדינה?
- האם צריכים כל בני הבית לטעום מהיין של הקידוש?
- מה הדין אם נשפך היין מיד אחר אמירת הקידוש?
- מה הדין אם המקדש הפסיק בדיבורו בין הקידוש לשתיית היין?
- מה דין אם אחד מבני הבית דבר בטרם שתה המקדש מן היין?

מדוע באמת נשים חייבות בקידוש מדאורייתא הרי זו מצות עשה שהזמן גרמא?

ההלכה היא שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, כגון שופר, סוכה, לולב וכדו', אך מצות קידוש בשבת שונה היא שאע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא נשים חייבות בה. והטעם, אומרת הגמרא, ש"זכור" שנאמר בדברות הראשונות ו"שמור" שנאמר בדברות אחרונות בדיבור אחד נאמרו, ולומדים זה מזה, מה"שמור" - איסורי שבת נשים חייבות, אף "זכור" - מצוות השבת נשים חייבות⁹.

מה הטעם שצריך לומר את הקידוש והבדלה דוקא על כוס יין?

מצינו בכמה ברכות שהצריכו חז"ל לאומרם על כוס יין, כגון: קידוש, הבדלה, ברכת המזון, ברכת הברית וברכת הנישואין. והטעם לזה, שרצו חז"ל להוסיף חשיבות לאמירת ברכות אלו, והרי יין הוא משקה חשוב, כמו שאנו רואים שברכתו שונה משאר משקאות, ומשום כך אמרו שיברך ברכות אלו בהזדמנות זו שמשבח להקב"ה על היין, וכך מוסיף כבוד לברכה. [ויש מהראשונים הקוראים לברכה הנאמרת על כוס יין "שירה"].

מה יעשה מי שאינו יכול לשתות יין או מיץ ענבים?

תקנת חז"ל היא לקדש על יין או מיץ ענבים, ולכתחילה האומר את הקידוש הוא ישתה את כל השיעור הנדרש¹⁰ [דהיינו רוב רביעית¹¹]. אולם באופן שאין המקדש יכול לשתות את כל השיעור הנ"ל, יכול לטעום קצת, ולתת לאדם אחר ששמע ממנו את הקידוש שישתה הוא את השיעור הנ"ל¹². ואם אף קצת אינו יכול לטעום מהיין, לכתחילה יעשה אחר את הקידוש וישתה את היין¹³. ואם אינו יכול לטעום כלל מהיין ואף אין שם אחר שיכול לקדש ולשתות מהיין, או באופן שאין שם יין או מיץ ענבים בהישג יד כלל, יש בזה חילוק בין קידוש הלילה לקידוש היום¹⁴. בקידוש הלילה - עדיף שיקדש על החלות

⁹ מ"ב סימן רע"א ס"ק ג.

¹⁰ שו"ע סימן רע"א סעיף י"ד בשם הגאונים, ועיי"ש בביאור הלכה ד"ה שאם, וכתב בשו"ע שראוי לחוש לדבריהם. ועיי"ש במ"ב ס"ק ע"ג.

¹¹ רביעית: 86 סמ"ק לשיטת הגר"ח נאה, ו-150 סמ"ק לשיטת החזו"א.

¹² שו"ע שם.

¹³ עיין מ"ב סימן רע"ב ס"ק ל"ג, ושמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נ"ג סעיף ה'.

¹⁴ שו"ע סימן רע"ב סעיף ט', ומ"ב שם ס"ק כ"ז.

¹⁵ עיין שו"ע שם ומ"ב ס"ק כ"ט. ושמירת שבת כהלכתה שם סעיף ט' והערה ל"ד.

¹⁶ [ואף הפסוקים שיש אומרים לפני הקידוש א"ז חלק מהקידוש עצמו, ואף אם לא אמרם כלל יצא יד"ח קידוש].

מרכז למודי דעת

- תכנית לימודים ייחודית המסייעת ללומד להגיע לרמה גבוהה בדיעת ההלכה.
- התכנית משלבת שיעורי הלכה כתובים הנשלחים בדיוור ישיר לבתי הלומדים, שאלות סיכום וחזרה, מבחנים תקופתיים, קשר עם רבנים ותעודה.
- שיעורים בהלכות: איסור והתר, שבת, עירובין, נדה, מקואות, חופה וקידושין, אבלות.
- למודי דיינות.
- הכנה מושלמת לבחינות הסמיכה.

להצטרפות ולקבלת מידע נוסף חייגו:

03-6166340

E-mail: limd@netvision.net.il

www.limd.co.il